

КАНІВЕЦЬ ЛЮДМИЛА АНАТОЛІВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права,
кандидат юридичних наук, доцент

САМОЗАХИСТ ЯК ФОРМА ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Конституція України, проголосивши екологічні права в якості основних прав людини (ст. 50), визнала їх утвердження і забезпечення головним обов'язком держави (ст. 3) [1]. Система екологічних прав громадян сформувалась на основі права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Зазначене право, як слушно відзначається вченими, належить до кола тих прав і свобод, сукупність яких надає можливість говорити про положення особистості в конкретному суспільстві, а також про характеристики держави. Крім того, дане право визначає показники якості життя, і з цих позицій забезпечення сприятливості навколишнього природного середовища виступає складовою частиною загальних заходів з підвищення якості життя людини [2, с. 25]. Гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей, відповідно до п. «б» ч. 1 ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», визнано одним із основних принципів охорони навколишнього природного середовища.

Законодавче закріплення і визнання екологічних прав громадян оцінено одним із найвагоміших досягнень екологічного права. Варто зауважити, що важливим механізмом реалізації будь-якого права є його охорона та можливість захисту у разі порушення, невизнання чи оспорювання, від рівня розвитку яких і залежатиме ступінь гарантованості такого права.

Комплекс узгоджених організаційних заходів, що здійснюється уповноваженими органами і (або) громадянами самостійно, спрямований на відновлення екологічних прав у разі їх порушення, невизнання чи оспорювання та усунення перешкод у їх реалізації визначається в якості форми захисту екологічних прав громадян. При цьому варто вирізняти юрисдикційну та неюрисдикційну форму такого захисту, основна відмінність між якими полягає у можливості реалізації останньої безпосередньо самими учасниками відповідних правовідносин без звернення до компетентних державних органів, уповноважених на захист прав та інтересів. Одним із різновидів неюрисдикційної форми захисту екологічних прав є їх самозахист.

Можливість захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань будь-якими не забороненими законом засобами надана кожному відповідно до ст. 55 Основного Закону держави. Екологічне законодавство, зокрема Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», не містить приписів щодо здійснення особою самозахисту екологічних прав. Право особи на самозахист свого

цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань визначено у ч. 1 ст. 19 Цивільного кодексу України. А саме під самозахистом розуміється застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Відповідно, законодавець гарантує можливість реалізації способів самозахисту не тільки особі, права якої порушені, а й третім особам. Не усі науковці підтримують цей підхід законодавця. Зокрема, у правовій доктрині звертається увага на те, що самозахист є особливим випадком захисту, специфікою якого є безпосередній захист порушеного права лише своїми власними діями.

Зміст положень ч. 2 ст. 19 Цивільного кодексу України дає змогу зробити висновок про те, що підставою для здійснення самозахисту є порушення права. Тоді як у ч. 1 цієї ж статті мова йде про право на самозахист від порушень і протиправних посягань, що дало змогу дослідникам дійти висновку про можливість реалізації права на самозахист у випадку створення реальної загрози такого порушення чи посягання у майбутньому.

Характеризуючи право на самозахист екологічних прав громадян варто відзначити наступні його ознаки: 1) є формою захисту прав, що реалізується особою самостійно без звернення до відповідних органів, уповноважених на захист прав і свобод особи, та не виключає можливості залучення третіх осіб для такого захисту (у випадку неможливості особою самостійно реалізувати зазначене право); 2) підставою для його здійснення є порушення екологічних прав, посягання на них чи створення реальної загрози порушення (посягання) у майбутньому; 3) має здійснюватися з додержанням моральних засад суспільства, способами, що не заборонені законом.

Що стосується безпосередньо способів самозахисту екологічних прав громадян, то вони, як засвідчують положення ч. 2 ст. 19 Цивільного кодексу України, можуть обиратися самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства. Вибір способу самозахисту порушених екологічних прав залежатиме від характеру і змісту права, що підлягає захисту, характеру дій, наслідків, що спричинені таким порушенням, посяганням (їх реальною загрозою у майбутньому). На відміну від способів захисту суб'єктивних екологічних прав, узагальненого переліку способів самозахисту таких прав ані екологічним, ані цивільним законодавством не визначено. І це є цілком логічним, адже «неможливо врахувати і вказати в законі всі порушення прав, які можуть бути вчинені, і всі способи самозахисту від можливих порушень», а правильність вибору того чи іншого способу самозахисту є вкрай важливою так як під час недотримання вимог закону щодо його вибору «дії із захисту порушених прав можуть перерости в правопорушення (зловживання правом, самоуправство)» [3, с. 38]. При цьому варто зауважити, що критерії вибору конкретного способу самозахисту екологічних прав громадян варто вбачати у юридичних наслідках такого вибору. При цьому вибір способу самозахисту ефективним буде

лише тоді коли у повному обсязі забезпечить відновлення екологічних прав громадян та усуне перешкоди у їх реалізації.

Без сумніву, що особливість екологічних прав громадян, зокрема, права на безпечне для життя і здоров'я довкілля як об'єкту правового захисту, а також обумовлена цим специфічність відносин, пов'язаних із захистом названих прав, потребують нормативно-правової підтримки. Питання щодо права на самозахист екологічних прав громадян, підстав для його застосування та особливостей здійснення вимагають подальшого удосконалення шляхом закріплення у нормах Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» засад його здійснення, а також реалізації способів самозахисту екологічних прав громадян.

Список використаної літератури:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Васильєва М.И. Право на благоприятную окружающую среду как элемент правового статуса личности / М.И. Васильева // Экологическое право. – 2005. – № 1. – С. 19-26.
3. Свердлык Г. Способы самозащиты гражданских прав и их классификация / Г. Свердлык, Э. Страунинг / Хозяйство и право. – 1999. – № 1. – С. 35-41.

Ключові слова: екологічні права громадян, право на самозахист, способи самозахисту.

Ключевые слова: экологические права граждан, право на самозащиту, способы самозащиты.

Key words: environmental rights of citizens, the right to self-defense, ways of self-defense.

ЛОКТЄВА-МАКЛАШОВА НАТАЛІЯ ВАЛЕНТИНІВНА

Черкаський факультет
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри галузевих юридичних дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

МАЙСТРЕНКО МАКСИМ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Черкаський факультет
Національного університету «Одеська юридична академія»,
викладач кафедри галузевих юридичних дисциплін

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Проблеми, пов'язані з правовим забезпеченням поділу земель за цільовим призначенням мають неабияку актуальність в Україні. З цього приводу є питання, що і надалі потребують законодавчого уточнення.